

Znanost in vrednote

JOŽE ŠTER

POVZETEK

Za trditev, da o vrednotah niso možne znanstvene sodbe, je mnogo argumentov. Znanstvene sodbe naj bi bile sodbe o dejstvih in zato objektivne ter preverljive, vrednotne sodbe pa naj bi bile subjektivne, čustveno-voljne, nepreverljive, usmerjene v prihodnost (treba je) ipd.

Toda znanstvene sodbe kot sodbe o zakonitostih (občem) so vedno le delno preverjene (niso preverjene v prihodnosti). Dejstvom določi pomen in smisel šele človek; gola dejstva so mrtva dejstva. Človek (torej tudi znanstvenik) kot mnogostrano bitje ne more dojeti sveta zgolj racionalno in nezainteresirano. Resnica je zato vedno relativna in subjektivna.

Znanstvena spoznanja govorijo tudi o prihodnosti (kot pač vsako obče spoznanje), zato so hkrati norme za prakso, torej so tako indikativne kot normativne sodbe. Vredno je, kar je realno možno. Kaj je realno možno, pa je določeno z dejanskostjo.

Resnica kot cilj znanosti je vrednotna izbira (zakaj ne bi bil njen cilj polresnica, laž, doživetje itn.). Če se znanost ukvarja le s sredstvi za doseg cilja (ki ga izbirajo drugi), je sebe degradirala v golo sredstvo kakršnegakoli cilja (vrednega ali nevrednega) kogarkoli.

Dualizem med znanstvenimi in vrednotnimi sodbami je neutemeljen. Možno je razpravljati le o stopnji relativnosti, subjektivnosti itn. enih in drugih vrst sodb.

ABSTRACT

SCIENCE AND VALUES

There exist many arguments to support the claim that scientific judgements cannot be given on values. Scientific judgements are supposed to be the judgement of facts and therefore objective and able to be verified, while value judgements are supposed to be subjective, emotional and voluntary, unable to be verified, directed towards the future (one must) etc.

But scientific judgements as judgements on legality (general) are always only partly verified (unverified in the future). Only man defines the meaning of facts and sense; naked facts are dead facts (thus also scientific). Man as a multilateral being cannot comprehend the world only rationally and without interest. That is why truth is always relative and subjective.

Scientific discoveries also speak of the future (just as every general awareness), which is why they are simultaneously norms for practice, and are thus as indicative as normative judgements. That which is realistically possible is worthwhile. And what is realistically possible is defined with actuality.

Truth as a goal of science is a value choice (why could its goal not be a half truth, a lie, an experience, etc.). If science is concerned only with the means of achieving a goal (which is selected by others), then it has degraded itself into the naked means of whichever goal (worth something or not) of whomsoever.

Dualism between scientific and value judgements is groundless. It is possible to discuss only the level of relativity, subjectivity etc. of one or the other types of judgements.

ZNANOST O VREDNEM NI MOŽNA

Preden se lotimo razprave o vrednotah, normah ipd., je treba razjasniti naravo te razprave, da bi bilo jasno, ali gre za znanstveno razpravo ali pa le za neko subjektivno mnenje, torej literarno esejistično razmišljanje. Ne gre samo za različno spoznavno vrednost obeh vrst razmišljanja, temveč tudi za različnost metodoloških pristopov. Znanost lahko svojo prepričljivost gradi le na argumentih. Literarno esejistično razpravljanje pa svojo prepričljivost gradi predvsem na čustveni prizadetosti in subjektivnem doživljanju sveta. Veljavnost znanstvenih sklepov je zato znatno večja od subjektivnih doživetij. Znanost posreduje resnico, literarni esej pa bolj ali manj prizadeto subjektivno opisovanje dogajanj. Pota in sredstva obeh vrst spoznanj so zato precej različna.

Ali je o vrednotah sploh možna znanost? Če je možna znanost o človekovi psihi, o pesmih, o glasbi, slikah, športu itn., potem se zdi, ne bi smelo biti dvoma, da je možna tudi znanost o vrednotah in morali.

Znano je, da imajo ljudje (tudi teoretiki) o tem, kaj je vrednota, kaj je dobro in kaj zlo, zelo različna stališča. Ali ni to zadosten dokaz, da znanost o vrednotah ni možna, saj sicer ne bi bilo toliko različnih stališč o vrednotah.

Da je tole les in tole železo, smo enotnega mnenja, ker se to lahko tudi znanstveno dokaže. O vrednem pa smo zelo različnih mnenj prav zato, ker tega ni mogoče znanstveno rešiti. Tudi teoretični argumenti proti znanstvenosti etike (in sploh aksiologije) so številni in tehtni:

- Vrednotnih sodb¹ se ne da izpeljati iz stvarnosti, oziroma iz sodb o stvarnosti (iz sodb o dejstvih).

- Vrednotne sodbe izražajo le afektivno-voljni odnos subjekta do nekega objekta; vrednot se zato sploh ne da definirati.

- Od teoretičnega znanja ni nikakršne logične poti do aksioloških sodb.

- Bistvo norm (kot izraza vrednot) je v absolutnem nasprotju med je in naj bo (treba je).

1. Vrednotno ne pomeni isto kot vrednoten. Tako kot ločimo vrednost (npr. blaga) in vrednoto (npr. svobodo) tako sta različna tudi pridevnika vrednosten, ki se nanaša na vrednost, in vrednoten, ki se nanaša na vrednoto. Večina tekstov, ki se ukvarja s tematiko vrednot (tudi izrazito strokovnih) za oboje napačno uporablja izraz vrednostni.

- Nobena vrhovna vrednota ni teoretične narave, zato se je ne da vsebinsko določiti in dokazati, pa je zato končno vedno izventeoretična predpostavka.
- Znanstvene resnice so občeveljavne, vrednotne sodbe pa so individualne.

SODBE O DEJSTVIH IN SODBE O VREDNOTAH

Znanost daje sodbe o dejstvih, o stvarnosti, ne pa vrednotne sodbe. Znanost lahko pove **kako**, ne pa **kaj** naj storimo; izbira ciljev ne more biti znanstvena, ona lahko odgovarja le na vprašanje, kako priti do teh ciljev. Taka so stališča večine teoretikov.

S stvarnostnimi sodbami izražamo sodbe o dejstvih stvarnosti, vrednotne sodbe pa naj bi izražale le naš odnos do teh dejstev; izražale naj bi le čustveno-voljni **pomen** objekta za subjekt. Če primerjamo dve sodbi, sodbo o dejstvu ("To dekle je staro dvajset let.") in vrednotno ("To dekle je lepo." "To dekle je dostojanstveno."), potem se zdi, da sta logično in gramatično čisto enaki; zgleda celo, da obe govorita o nekem dejstvu, o nečem, kar je. Toda v prvem primeru sodba govori o dejstvu, ki ga je mogoče preveriti, govori o nečem **objektivnem** in mu ničesar ne dodaja. Ne vsebuje nobene čustvene ali voljne komponente, ne izraža naše naklonjenosti ali obsodbe. V drugem primeru, pri vrednotni sodbi pa mi izražamo v sodbi našo naklonjenost, pohvalo, odobravanje, priznanje ipd. Torej gre za našo **subjektivno** sodbo, ki je ni mogoče preveriti, pa tudi drugi se z nami ne bodo strinjali. Kako le bi, recimo preverili, ali je dekle res lepo in kaj sploh je lepo, še manj verjetnosti je, da se bodo drugi strinjali z nami. Pa tudi če bi se drugi strinjali, to bistva problema ne bi spremenilo. Recimo, da se vsi strinjamo, da je hrana vrednota. Objektivno je mogoče ugotoviti, da je tole krompir, torej stvar, ki ima take in take lastnosti, sestavo ipd. Toda naj krompir še tako gledamo in preučujemo, na njem ne bomo našli vrednote, oziroma kakšne lastnosti, ki bi jo lahko opredelili kot vrednotno lastnost. Vrednota naj bi torej bila nekaj **subjektivnega in nečutnega**.

Logično je tedaj, da vrednotne sodbe ni mogoče izpeljati iz sodb o dejstvih. Iz spoznanja, da je dekle staro dvajset let, da je velika 170 cm, da ima obseg prsi 90 cm, pasu 60 cm in bokov 90 cm, da tehta 51 kg, da ima dolge svetle lase itn., nikakor (logično) ne moremo izpeljati sodbe, da je lepo. Še več, celo kaj je lepota, bi zelo težko jasno opisali. Tisto, kar izražamo v vrednotni sodbi, je le to, **kako objekt deluje na nas**.

Znanost in aksiologija, še zlasti etika, se zato sploh ne moreta podpirati, niti priti v konflikt, saj gresta vedno le druga mimo druge, pa se zato sploh ne moreta nikoli srečati.

Je vse to točno? Mar sodba o tem, kako to dekle učinkuje na mene, ni sodba o dejstvu, in sicer o učinkovanju ene stvari na drugo?!

Ali so sodbe o dejanskosti drugačne? Če rečemo, da je to dekle plavolaso, mar ne izražamo le to, kako to dekle doživljam, kako se kaže v moji zavesti?!

V temelju teze, da so sodbe o dejstvih in vrednotne sodbe dve povsem različni vrsti sodb in da sta neprehodni, je vsaj dvojce **predpostavk**:

1. da znanost posreduje povsem **objektivna** spoznanja in
2. da so vrednotne sodbe povsem (ali predvsem) **subjektivne**.

OBJEKTIVNO IN SUBJEKTIVNO V ZNANOSTI

Da bi se izognili prehitrim sklepom, je dobro najprej vsaj grobo opredeliti, kaj je znanost. Preprosto bi lahko rekli, da znanost raziskuje svet, da išče resnico. Četudi to

ni netočno, bi vendarle potem bil vsak policaj ali celo ljubosumni mož znanstvenik, kadar išče svojo resnico. Znanosti (vsaj praviloma) ne zanima resnica o posameznem, ampak o **občem**; znanost išče **zakonitosti**.

Znanstvena spoznanja so resnična, kadar so dokazana in preverjena (če zaenkrat pustimo ob strani, da morajo biti izražena v jasnem in preciznem jeziku ter logično skladna). Pri tem pa se začno težave.

Nemalokrat se nezavedno predpostavlja, da znanost posreduje absolutne resnice, torej tudi povsem objektivna spoznanja.

$$1 + 1 = 2$$

Ali je to resnica? Ali je to absolutna resnica? Zdi se, da lahko na obe vprašanji odgovorimo nedvomno pritrdilno. Toda, ali je mar res ena in ena sploh kdaj enako dve? Mar ni večkrat ena in ena nič, ali pa tri ali ena? Če če čisto grafično gledamo gornji račun, je očitno, da gre za različnost in ne enakost. Ena mačka in ena miš ni enako dve, ampak ena. Če združimo enega moškega in eno žensko, ne bo dve, ampak tri ali štiri (pri prašičih tudi deset in več). Itn. Težko bomo torej našli empirično potrditev gornjega računa. Kakšna resnica je potem to? Ali je sploh resnica?

S preverjanjem znanstvenih spoznanj je sploh križ. Ker gre znanosti za **splošna** (obča) spoznanja, bi le-ta morali preveriti na vseh posameznih primerih (na katera se nanaša nek zakon), torej na vseh preteklih, sedanjih in prihodnjih primerih. Je to sploh mogoče? Seveda ne. To pa potem pomeni, da so vsa znanstvena spoznanja **le delno preverjena**. Prav zato nas lahko čakajo zelo neprijetna presenečenja, če jemljemo ta spoznanja kot preveč trdna, kaj šele, če jih imamo za absolutna. Zgodovina znanosti pozna dovolj krutih opominov. Mnoge stare "absolutne resnice" so danes prav smešne in celo otroke bi težko prepričali vanje.

Absolutnih resnic ni. Če je resnica skladnost spoznanja in predmeta, potem je očitno, da popolna skladnost ni mogoča, saj dve reči ne moreta biti popolnoma skladni, razlikujeta se vsaj po mestu v prostoru (dva predmeta ne moreta biti istočasno na istem mestu).

Znanstvena spoznanja so torej **le relativne resnice, torej le delno točna spoznanja**; v vsakem je torej del zmote, del netočnosti.

Znanost izreka dejstvene sodbe, torej sodbe o dejstvih. Gre ji za **gola** dejstva, dejstva brez primesi čustev, volje, hotenja, interesov ipd. Prav zato naj bi bila znanstvena spoznanja objektivna. Toda kaj nam bodo gola dejstva? Dejstvo, da je žena po dvajsetih letih zakona ubila svojega moža, nam kaj malo pove. Če temu dejstvu dodamo še druga, da je bil mož pijanec, da jo je stalno pretepal, da ni hotel delati, da je bil brez službe, da ji je pobiral ves denar, da je posilil hčerko, da je zažgal hišo itn., itn., dajo dejstvu umora bistveno drugačen pomen.

Ali še eno "golo dejstvo". Žena možu vsako soboto in nedeljo zjutraj prinese črno kavo v posteljo. Kaj to pomeni? Kako dobra žena da je? Ali pa, da to počne zato, da bi moža čim prej spravila pod rušo (saj je kava na prazen želodec strup)? Torej, dejstvo samo nam še skoraj nič ne pove. Šele človek je tisti, ki določi smisel, pomen nekega dejstva. Stokrat ali tisočkrat lahko preverimo, ali je žena res prinesla možu črno kavo v posteljo, pa nam to niti za milimeter ne bo pomagalo dognati smisla tega početja, resnico teh dejanj. **Gola dejstva so mrtva dejstva.**

Ne pravijo zaman: mala laž, velika laž, statistika. Odtod tudi znani vic, da v povprečju jemo segedin, vendar to pomeni, eni kislo zelje, drugi le meso. Kaj pove podatek o povprečnih plačah po panogah dejavnosti, če ne veste (ali se sploh ne

zavedate tega), kakšna je izobrazbena struktura zaposlenih po posameznih panogah. Tako kot lahko posamezno dejstvo iztrgamo iz konteksta, tako lahko tudi posamezna spoznanja iztrgamo iz neke celote in jim tako (hote ali nehote) damo bistveno drugačen pomen.

Človek se tako pokaže kot zelo pomemben člen pri spoznavanju, tudi znanstvenem. Človek pa je miselno, čustveno, voljno, interesno itn. bitje, skratka **mногоstrano** bitje. Če je tako, potem je problem v tem, ali lahko spoznavajoči subjekt (tokrat znanstvenik) hote izključi vse ostale duševne funkcije razen racionalne. Ali lahko zavestno izključi tudi podzavest? Človek očitno ni stroj z mnogimi stikali, s pomočjo katerih lahko vključi ali izključi poljubno funkcijo svoje duševnosti. Človekov odnos je vedno mnogostran, tudi do "golega dejstva" se odnaša mnogostrano. Vsa njegova spoznanja so zato bolj ali manj **subjektivna**. Ni le neka filozofska publicista trditev, da ima vsak človek svojo podobo sveta. Zakaj nimamo enake, če je svet le eden? Mar to ne pomeni celo, da svet vsakdo ustvarja sam?! Kakšen subjektivizem!

Subjektivnost naših spoznanj bo še bolj jasna, če se zadeve lotimo konkretno. Spoznanja so lahko čutna ali razumska. Poglejmo najprej, kako je s čutnimi spoznanji.

Je tale kava grenka ali sladka? Je tale solata preveč kisla ali premalo? Je palica potopljen v vodo zlomljena ali ne (tip, vid)? Poleg takih in podobnih argumentov skeptikov, danes psihologi navajajo še veliko drugih eksperimentalno preverjenih dokazov. Revni otroci kovance percipirajo večje, kot so v resnici, bogati pa manjše. Lačen vidi, kar sit ne vidi. Pijan človek zazna iste stvari drugače kot trezen. Kaj je sneg, dež? Nekaj prijetnega, neprijetnega, dobrega, slabega, zdravega, nezdravega? Kaj je za zaljubljenca, kaj za kmeta? Kaj za veselega in kaj za žalostnega? Že, že, ampak znanstvenik bo kovanec izmeril in točno ugotovil njegovo velikost. Ampak ali je za kovanec bistveno to, koliko je velik, ali to, koliko je vreden, koliko se zanj lahko kupi? Ali se v vsaki trgovini dobi za enak kovanec enako blaga? Ali ista količina blaga pomeni enako revnemu in bogatemu otroku? Toda za vse revne otroke bo ta kovanec pomenil isto. Mar res? Tudi za nepismenega? Ali tudi za tistega, ki denarja še nikoli ni videl in ne ve kaj pomeni? Zakaj so domorodci s kolonizatorji veselo zamenjevali zlato in diamante za ogledalca?

Subjektivnosti je v vsakem spoznanju polno. Čustva, znanje, potrebe, interesi, hotenja itn. bolj ali manj **izkrivljajo** spoznanja. Sicer pa že naša človeška anatomski in fiziološka zgradba čisto določeno filtrira spoznanja. Čebela, delfin, netopir itd. drugače zaznavajo svet kot človek. Če bi bila človekova biološka zgradba drugačna kot je, bi svet doživljali in spoznavali drugače (delfinsko, mraveljsko, netopirsko itn.). **Subjektivnost vsakega spoznanja je zato nedvomna.** Drugačno kot subjektivno spoznanje sploh ni možno. Povsem objektivno spoznanje bi lahko imelo le brezduševno in breztelesno bitje; tako pa seveda ne bi moglo ničesar spoznati.

Sicer pa vsakdo sam, brez psiholoških eksperimentov ve, da zaljubljenec vidi svet drugačen kot nesrečen človek, da nas v zobni ambulanti zob naenkrat preneha boleti ipd. In, ali znanstvenik ni neke vrste zaljubljenec in zanesenjak?!

Če so že čutna spoznanja subjektivna, bodo verjetno razumska še bolj. Kaj je tale dež? Veselje, bolečina, strah, upanje? Je preživetje ali uničenje? Bo ta dež povzročil poplave, uničil pridelek ali pa namočil izsušeno zemljo in napolnil prazne vodnjake? Kaj pomeni dež kmetu, kaj gostincu in kaj zaljubljenemu paru? Kaj je ta dež glede na vremenske razmere prejšnjih dni in kaj glede na vremenske napovedi za naslednje dni?

Poznamo verne in neverne znanstvenike. Kako to, da so tudi družboslovci - tudi iste stroke, recimo sociologi - tako različnih političnih prepričanj? Kako to, da so tudi v svojih teoretičnih nazorih, ne samo različni, ampak celo nasprotujoči?!

Torej ne samo "amaterji", ampak tudi strokovnjaki in znanstveniki imajo o istih vprašanih (vsaj) različna spoznanja. To tako očitno dejstvo bi moralo vsakogar - teoretike še najprej - **prepričati o subjektivnosti razumskih spoznanj.**

Vse to pa še ne pomeni, da naša spoznanja, zlasti znanstvena, niso točna, resnična, oziroma dovolj objektivna. Če ne bi bila taka, bi človek ne mogel preživeti (ker pri njem nagoni nimajo odločujoče življenjsko ohranitvene funkcije). Dejstvo, da človek uspešno živi in dela, dokazuje, da so njegova spoznanja kar dovolj skladna z obdajajočim svetom (torej dovolj točna, resnična).

KAJ JE RESNICA?

Je tale šopek rož umeten ali naraven? Če nismo čisto gotovi, kakšen je, si ga bomo poizkusili ogledati natančneje, bliže, pazljiveje. Če bomo še zmeraj v negotovosti, bomo povprašali za mnenje še druge. Če se bo njihovo mnenje skladalo z našim, bomo prepričani v točnost svojih spoznanj. To je običajen postopek v vsakdanjem življenju. Toda, ali je to, da se drugi strinjajo z menoj, kakšen resen dokaz resničnosti? Lahko se vsi strinjamo (recimo o tem, da se Sonce vrti okoli Zemlje), pa to ni nikakršen dokaz resničnosti. Tudi vsi se lahko motimo in to - kot vemo iz zgodovine - sploh ni bilo tako redko.

Skeptiki bi sicer dokazovali, kako sploh ni nobenega spoznanja, o katerem bi se vsi strinjali. Je tole stol? Gotovo, saj ga vidim in vidimo. Že, ampak neko spoznanje je resnično le, če je tudi dokazano. Če nimamo nobenega dokaza, je to dogmatizem najslabše vrste. Toda za to, kar je očitno (da je tole stol), ja ni treba dokaza! Skeptiki bodo vprašali, ali je to zares tako očitno? Kaj pa, če je to naše spoznanje le videz, le prevara, kaj če nas čutila varajo? Zakaj pa nismo prepričani, da je palica, potopljena v vodo, zlomljena?! Zakaj ne verjamemo, da se Sonce vrti okoli Zemlje, čeprav to lahko vsak dan vidimo?!

Če hočemo zanesljivo ugotoviti, ali je tale stvar stol ali le naša varljiva zaznava, je treba vedeti, kaj sploh je resnica. Zaznava stola je nekaj **zavestnega**, je doživljaj v **moji zavesti**, medtem ko je stol zunaj zavesti in sploh zunaj mene. **Resnica pa je skladnost spoznanja in predmeta** (torej je vedno le lastnost naših spoznanj). Kako potem preveriti in dokazati, da se naša zaznava stola in tale predmet skladata? Ponovno in natančnejše gledanje (ali je tole stol, ali je tale šopek umeten ali naraven) nam ne pomaga kaj dosti, saj v tem primeru primerjamo le dve ali več naših zaznav med seboj, ne pa zaznave in predmeta. Enako velja, če bi naša spoznanja primerjali s spoznanji drugih (saj v tem primeru primerjamo svojo zaznavo s svojo drugo zaznavo, namreč z mojo zaznavo, kako so drugi zaznali tole stvar); primerjam torej vedno le dvojce ali več **svojih** zaznav. Če pa bi hoteli preveriti resničnost svojih zaznav (spoznanj), bi morali primerjati skladnost spoznanja z objektom. Če bi hoteli to narediti, bi morali stopiti **ven iz svoje zavesti**. To pa ni mogoče, saj v tem primeru ne bi ničesar vedeli, kaj smo tam zunaj videli. Za nas nekaj je šele, ko se tega zavedamo, ko to zavestno doživimo, ko to pride v mojo zavest. Dražljaja, ki ne pride v zavest, sploh ne registriramo, torej ga za nas sploh ni. Dostopna nam je torej le naša zavest. Vse, kar je zunaj nje, nam je načelno nedostopno. Potem-

takem moramo o tem zunanjem svetu molčati, saj o njem ničesar ne moremo vedeti (kar pa ne pomeni, da kljub temu ne bi smeli verovati v njegov obstoj, toda to je potem pač le vera). Kaj potem povzroča moje zaznave? Če ni ničesar zunaj moje zavesti, potem jih lahko proizvaja le moja zavest sama. Vsebinsko zavesti bi tedaj lahko povsem samovoljno izbiral. Ali to drži, ali to lahko delam? Ali lahko povsem sam izbiram, kaj bom zdajle slišal, videl, čutil? Če ne, potem moje zaznave vendarle povzroča nekaj izven mene. Tako smo spet na začetku: kako ugotoviti skladnost med zunanjim objektom in našo zaznavo?

Ne gre samo za problem notranje in zunanje, temveč za to, da je **eno nekaj zavestnega, miselnega, netelesnega, drugo pa fizično, telesno**. Rečeno s primerjavo, imamo opravka z litri in kilometri in enega ni mogoče pretvoriti v drugo. Ali lahko najdemo nekaj tretjega, nek skupni imenoalec? Zdi se, da je tudi to nemogoče. Je potem vse govorjenje o resnici le prazna vera? Ampak, če je človek povsem nezmožen, da bi prišel do kakršnegakoli resničnega spoznanja, kako je potem lahko preživel toliko stoletij?

Ali so naša spoznanja o lastnostih, zakonitostih in procesih zunanjega sveta resnična ali ne lahko preverimo tako, da v tem zunanjem svetu sprožamo dogajanja in vnaprej predvidimo posledice, ki bodo nastale, ter tudi podobe, ki jih bodo te posledice ustvarile v naši zavesti. Če se naša predvidevanja skladajo z nastalimi učinki in njihovimi zaznavami, smo dokazali resničnost teh spoznanj. Če to večkrat ponovimo z enakim rezultatom, potem to naše spoznanje ni zgolj vera (mnenje), ampak resnica. (Če hočemo preveriti resničnost trditve, da so v tej kepi taki in taki kemični elementi s temi in temi lastnostmi, moramo razviti proces pridobivanja železa in to praktično izvesti. Če se bo rezultat eksperimenta skladal z napovedjo, je resničnost spoznanja dokazana.)

Skupni imenoalec med zavestnim (netelesnim) in telesnim (fizičnim) je torej **praksa, ki je enotnost zamisli in predmeta** (saj se ta zunanji svet oblikuje po zamislih). **Kriterij resnice je torej praksa, eksperiment v najširšem pomenu besede.**

Toda tako lahko preverjamo le posamezna (konkretna) spoznanja, ne pa **občih** spoznanj, **zakonov**, torej znanstvenih spoznanj, za katera nam ravno gre. Pojmov, občega, zakonitosti ne moremo praktično preverjati, ker le-teh v zunanjem svetu ni. Človeka še ni nihče videl, prijel; objektivno obstaja le posamezna, konkretna Micka P. in Janez K.

Kakšne narave je obče (pojmi, zakoni)? Je nekaj zgolj miselnega? Ali se znanost potemtakem ukvarja z nečim, kar objektivno sploh ne obstaja? Kaj pa obče pravzaprav je? Mar ni obče tisto, kar je **skupno mnogim stvarim**? Če je tako, potem obče ni nekaj zgolj miselnega - čeprav je nedvomno produkt miselnega procesa - ampak tudi nekaj **objektivnega, zunanjega**. Vsebinsko pojma človek ni nekaj zgolj subjektivno miselnega, ampak je ta vsebinsko tudi objektivno v vsakem posameznem človeku (ali pa to bitje ni človek, če nima vseh bistvenih lastnosti človeka). Obče sicer ne obstaja kot nekaj posebnega, samostojnega (poleg posameznega), samo zase, ampak le v (prek, skozi) posamezno; v objektivnosti ga torej ni v čisti obliki. Ker pa vendarle objektivno obstaja, ga je mogoče v načelu praktično preveriti.

Toda, kako to, da imamo kljub enakim spoznavnim organom tako različna spoznanja o istih predmetih? Mar to ne dokazuje, da tudi **praksa ni nikakršno nezmotljivo merilo resnice**?

Če imamo o istih stvareh različna spoznanja, **potem spoznavanje ni golo fotografiranje**, ni le golo odslikavanje. Kaj pa, če je to tako zato, ker stvari "fotografiramo" z različnimi aparati? Današnje vedenje o svetu je drugačno kot nekoč, ker pač "slikamo" z boljšim "aparatom". Ampak biološko se človek zadnjih nekaj tisočletij ni bistveno spremenil, torej se tudi njegove spoznavne lastnosti niso spremenile (še vedno slišimo le zvok med 15 in 20000 Hz, ne vidimo infrardeče in ultraviolettne svetlobe ipd.). Kljub temu pa so se naša spoznanja v tem času zelo spremenila. Kako je to mogoče? Naše biološke sposobnosti spoznavanja se res niso spremenile, toda človek je s svojim delom fantastično razširil te sposobnosti (podaljšal, poglobil, povečal ipd.) z izdelavo umetnih sredstev, podaljškov naših čutil (daljnogled, mikroskop, teleskop, periskop, stetoskop, magnetofon, telefon, televizija, rentgen, radar ...). Zato danes pri spoznavanju istih stvari odkrivamo drugačno resnico kot nekoč. Bo jutri kaj drugače? Nobenega tehtnega dokaza nimamo, da se jutri ne bo isto zgodilo z našimi sedanjimi resnicami. **Absolutnost in dokončnost katerekoli resnice je zato iluzija.**

V to pa nas ne prepričuje le zgodovina. Poglejmo kar tale lik in ugotovimo velikost kota med točkami ADB? Nedvomno je nekje okoli 120 stopinj. Če pa temu liku dodamo še nekaj stranic, da bo nastala kocka, bomo isti kot videli kot pravi kot. Ali vzemimo,

. B

A.

D

da je bila inflacija leta 1989 v Jugoslaviji 110%. Zdaj dodajmo, da je bila leto dni prej 2500%. Ima zdaj prvo spoznanje še isti pomen kot prej? Dodajmo potem še dejstvo, da je bila v tem letu v drugih državah Evrope inflacija največ 6%. Pa še, da se je v Jugoslaviji brezposelnost povečala leta 1990 za 300%, da se je narodni dohodek zmanjšal za 30% itn. Z vidika celote (in večje celote) se torej pokaže prvotna resnica kot precej drugačna, dobi **bistveno drugačen pomen**. Nova dejstva, nova spoznanja (in ta lahko neskončno dodajamo) **relativirajo prvotno resnico, spreminjajo njen pomen.**

Kakor pri spoznanju, tudi v stvarnosti, del v sklopu take ali drugačne celote dobiva nove, drugačne funkcije in pomen. Zato tudi nobenega dela, posameznosti ne moremo dokončno spoznati, ker je teh možnih celot neskončno.

Tudi praksa je lahko delna ali bolj celovita. Zrno do zrna pogača, kamen na kamen palača, oziroma do bogastva se pride s štednjo, je spoznanje, nastalo na osnovi neke delne prakse. Če temu dodamo še nove izkušnje iz inflacijske situacije, bo resnica drugačna. Če med znanstveniki, umetniki in še kje vse do XX. stoletja ni nobene ženske, mar to praktično dokazuje, da ženske nimajo sposobnosti za te dejavnosti? Da separatisti niso le separatisti, ampak prikriti teroristi, pa jih je zato treba z represijo onemogočiti, bo gotovo iz separatistov naredilo teroriste.

Torej tudi praksa je lahko le **delna praksa** in zato potrjuje **delne resnice**, praksa je lahko tudi **napačna praksa**, ki bo zato potrjevala **napačna spoznanja** (kot resnice). Neka delna ali kratkoročna praksa vedno lahko potrjuje napačno spoznanje, celovita in dolgoročna praksa pa bo dokazala zmotnost teh spoznanj (o štednji, o ženskih sposobnostih, o nasilju itn.). To pa tudi pomeni, da **nobena praksa ne more nekega spoznanja**

potrditi kot dokončno in absolutno. Drugačna, nova praksa ga vedno lahko pokaže kot le delno točnega ali celo povsem zmotnega.

Resnica je torej vedno relativna, tj. le delno točna, nikoli pa popolna, dokončna, absolutna.

Ta ugotovitev ima tako teoretičen kot praktičen pomen. Teoretično to pomeni, da je treba biti kritičen do vsake resnice in prav ta zavest, da ni nobeno spoznanje dokončno, lahko pelje do novih spoznanj. Praktično pa to spoznanje vodi v liberalizem. V zgodovini je bilo vedno mnogo gorja, kadar je oblast mislila, da je v posesti absolutne, dokončne resnice; drugače misleče je iztrebljala kot krivoverce, kot sovražnike resnice, kot krive preroke, lažne teoretike. Toda enako nevarna je lahko druga skrajnost - **relativizem**: ker nobeno spoznanje ni absolutno, so torej **vsa enakovredna**, tj. le delno točna, tako gostilniško nakladanje in kakršnakoli demagogija, kot znanstvena resnica. Kot da tudi med delno resničnimi spoznanji ni velikanskih razlik. Ta delna resničnost je v enem spoznanju lahko 1%, v drugem pa 99%. Če pa bi bila vsa spoznanja zares enakovredna, potem nam ostane le še gola sila in nasilje kot sredstvo dokazovanja prave resnice.

Ta, navidezno zgolj spoznavnoteoretska vprašanja, se tako pokažejo tudi kot zelo pomembna aksiološka in etična vprašanja, saj neposredno zadevajo vrednotna spoznanja in moralne sodbe.

JE IN TREBA JE

Vrednote se vedno izražajo tudi z normami. Vrednota življenje se izraža, recimo z normo "Ne ubijaj!", "Pomagaj ponesrečencu!" ipd. Bistvo norme je torej, da nekaj terjaja. Norma zahteva, postavlja dolžnosti, nalaga uresničitev tega, kar naj bo, ideala; norma torej pobilže določa tisti **treba je** (npr. govoriti resnico, spoštovati zakone itn.).

Znanstvene sodbe naj bi se nanašale le na sedanost (ker je le take sodbe mogoče preveriti), **normativne sodbe (treba je)** pa naj bi bile usmerjene na prihodnost (in so zato načelno nepreverljive, ter zato tudi neznanstvene).

Je taka delitev utemeljena? Ali se znanstveno res lahko obravnava le sedanost? Je **normativne sodbe** res smiselno izrekati le za prihodnost?

Cilj znanosti je odkrivanje stalnih, nujnih odnosov in procesov v svetu, torej zakonitosti; zakonitost je nekaj **občega (splošnega)**. Občost pa seveda ni omejena na sedanost, ampak obsega tudi **prihodnost**. Prav zato občega nikoli ni mogoče povsem preveriti, saj vedno ostaja neskončna prihodnost, kjer te zakonitosti niso in ne bodo preverjene. Če temu dodamo še človeško omejenost, je očitno, da so znanstvena spoznanja preverjena na sorazmerno majhnem številu primerov.

Odkrivanje obćih zakonitosti sveta ni slučajno cilj znanosti. Pozitivistično omejevanje znanosti na sedanost rine znanost v položaj nemočne opazovalke dogajanja ali goli larpurlartizem. S tem znanost (čeprav dozdevno v imenu stroge znanstvenosti) zgubi svoj človeški smisel in predvsem vsak praktični pomen.

Znanost je prav zaradi spoznavanja zakonitosti (občega) usmerjevalka človekovega ravnanja, je vodilo njegove prakse. Torej tudi usmerjevalka njegove prihodnosti. Z odkrivanjem obćih zakonitosti znanost **implicite (neizrečno) izraža tehnično normo**, pravilo človekovega prihodnega odnosa do sveta.

Znanost načelno govori prav toliko o sedanosti, kot o prihodnosti, je torej tako **indikativna kot normativna**. Človekovo izkustvo in praksa sta že milijon in milijonkrat

dokazali, da znanstvene zakonitosti veljajo tudi za prihodnost; to dokazujejo vsa potrjevanja kake zakonitosti po njenem odkritju. Zakonitosti, po katerih funkcionira električni stroj, so bile še predvčerajšnjim nekaj prihodnega; ko je konstruktor izdeloval ta stroj, so mu bile zakonitosti, ki jih je uporabljal, istočasno indikativne (sodbe o stvarnosti, torej sedanjosti) ter normativne (tehnične norme, sodbe o prihodnosti).

Kakšen smisel bi še imela medicinska znanost, če zakonitosti, ki jih odkriva, ne bi veljale tudi za prihodnost in če ne bi predstavljale tudi norme za zdravnika-praktika?! Kakšen smisel bi še imela ekonomska ali kakšna naravoslovna znanost, če ne bi njene zakonitosti veljale tudi za prihodnost in če ne bi bile norme človekovega delovanja?! Znanost lahko **zelo natančno napove, kaj bo s človekom**, ki mu bodo odpovedala jetra ali srce, kaj bo s ceno kruha, če se ponudba zmanjša za 80%, kaj bo z železom, če ga segrejemo na 2000 stopinj Celzija itn. Vesoljska plovila so znanstveni projekt. Ker znanost preverja zakonitosti in le-te veljajo tudi za prihodnost, potem to pomeni, da je mogoče **prihodnost znanstveno preverjati** - in to že v sedanjosti.

Kdor ne jemlje običaj spoznanj znanosti tudi kot **norme** svojega delovanja, ta praktično ne more živeti.

Prihodnost je bistveno povezana z možnostjo. Možnost pa je neločljivo vezana na konkretno dejanskost. **Kaj je možno in kaj nemožno, je določeno z vsakokratno dejanskostjo**. Stvarnost sestavlja dejanskost in možnost. Tudi če bi se znanost ukvarjala le s sedanjostjo, bo torej odkrivala tudi njene možnosti. Na nek način je prav to smisel znanosti; **pokazala naj nam bi prihodnost**.

Pojem normativnosti zajema ravno realne možnosti. **Norma je lahko le tisto, kar je realno možno**. V nasprotnem primeru sploh ne gre za normo, ampak utopijo, utvaro, prevaro, fantazijo, sanjarjenje, moralizem.

Vse možnosti seveda niso enako realne. Argumentirano odločanje za eno od možnosti pa je v bistvu znanstveno izrekanje normativnih sodb. Z utemeljitvijo določene variante smo določili normo praktičnega delovanja.

Vredno je lahko le tisto, kar je možno. **Ko znanost spoznava, kaj je možno, določa kaj je vredno**. Normativna, oziroma vrednotna sodba kot izrekanje realno možnega je pricipielno enako preverljiva kot vsaka druga znanstvena sodba.

Kakor se znanstvene sodbe nanašajo na prihodnost, tako se tudi **vrednotne sodbe izrekajo o sedanjosti** (in seveda preteklosti). Če rečem, to dekle je lepo (ali to dekle je dostojanstveno, delavno itn.), potem je to vrednotna sodba in izraža neko **sedanje** (oziroma preteklo) stanje. Tako sodbo je mogoče preveriti, tako kot sodbo, da je tale predmet težak 5 kg.

Norme so seveda vedno usmerjene v prihodnost. "Za svobodo se je treba boriti." Odkod ta norma? **Norma ni nekaj samostojnega**; utemeljena je v neki vrednoti, v gornjem primeru v vrednoti svobode. Norma, oziroma normativna sodba se nanaša izključno na prihodnost le, če jo jemljemo čisto izolirano, samo zase in se ne vprašujemo odkod in zakaj ta norma. Če bi to storili, bi se pokazalo, da je ta norma le nekakšno človekovo sintetično izkustvo, ki je **nastalo na zelo bogati zgodovinski izkušnji** in je torej mnogokrat preverjeno. Ta izkušnja se pač le podaljšuje v prihodnost. Tako kot vsa prihodnost, tudi normativnost lahko raste le iz sedanjosti in preteklosti, torej le, če je kontinuiteta; kadar je diskontinuiteta, je lahko le utopija.

Za znanstvena spoznanja velja, da morajo biti preverljiva. A kako preveriti trditev, da je tole dekle lepo? Zadrege je vsekakor utemeljena. Toda tudi "čisto" znanstveno trditev, Zemlja se vrti okoli Sonca, ni lahko preveriti, saj nam vse čutno izkustvo govori

drugače. Mnogo lažje je preveriti vrednotno sodbo, da človek nujno potrebuje vodo in zrak, da je to dekle delavno ipd.

Razlike glede preverjenosti in s tem trdnosti posameznih spoznanj so med znanostmi mnogo večje kot običajno mislimo. Iz spoznanja o teh razlikah je nastalo tudi razvrščanje znanosti na **bolj trde in bolj mehke znanosti**. Gre za kontinuum, kjer so na enem koncu mehanika, fizika ipd., na drugem pa seveda družboslovne znanosti. To pa še nikakor ne pomeni, da so vse sodbe ene znanosti mehke in vsa spoznanja druge znanosti trda. Nasprotno, vsaka znanost vsebuje ene in druge. Čeprav neka znanost velja za trdo, ima tudi nekaj mehkih resnic in vsaka mehka znanost ima v sebi tudi trda spoznanja. Prav tako se seveda pogosto dogaja, da se trde resnice zgodovinsko izkažejo za mehke ali celo zmotne.

Kam na tem kontinuumu uvrstiti aksiologijo in etiko? Čeprav se zdi, da ni dvoma, da etika, estetika in podobne znanosti sodijo na najbolj mehko stran, se zadeva lahko precej zaplete, če bi zastavili vprašanje, kaj sploh so vrednote. Različne opredelitve vrednot seveda aksiološke znanosti postavljajo na zelo različna mesta tega kontinuumu.

ZNANSTVENOST ZNANOSTI

Znanost in znanstvene sodbe nikakor niso tako izven- in nadvrednotne, kot bi se zdelo na prvi pogled. Vrednotno nevtralna znanost je lahko ideal, nikakor pa ne stvarnost, pa tudi moralno vredna ni v vsaki situaciji.

Vrednotna stališča - kar je danes že dovolj znano - pomembno vplivajo na izbiro predmeta raziskovanja. Spomnimo se tabu tem, ki jih poznajo vsi sistemi, ne le srednji vek in ne le družboslovne znanosti. Pomembno vlogo pri izbiri predmeta raziskovanja imajo tudi razni predsodki, družbeni stereotipi itn. Še bolj pa vse to vpliva na izbiro metod raziskovanja.

Predvsem pa je **vrednotna opredelitev v samem temelju znanosti, v odločitvi, da je njen cilj resnica**. Zakaj pa ne, recimo laž, polresnica, zmota, osebno doživetje, zakaj ravno resnica? Zakaj ni cilj znanosti pokazati čim bolj rožnato ali črno sliko sveta? Če se je znanost odločila, da med številnimi možnostmi izbere ravno resnico, potem je najprej morala tehtati, ocenjevati, vrednotiti te različne možnosti. Izbira - kot vsaka izbira - je torej **vrednotna**.

Lahko bi celo razpravljali o tem, ali je ta izbira sploh vredna. Če znanost hoče odkriti resnico, če hoče priti do čim bolj objektivnega spoznanja, potem se mora tega početja lotevati čim bolj racionalno; to pa pomeni, da mora čim bolj odstraniti vpliv čustev, volje, potreb, hotenj itn. na spoznanja. Ampak, ali je to človečno? Človek ni le racionalno, ampak tudi iracionalno bitje (čustveno, voljno itn.). **Tista podoba sveta, ki nam jo daje znanost, je zato vedno enostranska** (daje le eno, racionalno stran). Ali ni vrednejša tista podoba, ki je celovita (torej racionalna in iracionalna)? Ali niso potem vrednotne sodbe vrednejše od indikativnih? Ali ni umetnost vrednejša od znanosti?

Vprašanje lahko zastavimo še radikalneje, ali je takemu, zgolj racionalnemu lotevanju **sploh dostopen ves človekov svet**? Ali lahko racionalno, znanstveno torej spoznamo, kaj je ljubezen, strah, strast ...? Tudi če še tako natančno opišemo, kaj je strast ali strah, povemo, da se koža ovlaži ali naježi, da se poveča srčni utrip, otrde udi itn., vse to ne more dati pravega vedenja o teh čustvih. Pravo vedenje o tem lahko dobimo le, če to sami doživimo; le zaljubljen človek ve, kaj je ljubezen, in le prestrašen človek

ve, kaj je strah. Pravo vedenje tu torej ni zgolj racionalno, ampak šele tisto, ki vsebuje tudi čustveni in voljni odnos do objekta spoznanja.

Tudi znanstvenik je človek. Znanstvena spoznanja so samo človeška spoznanja. Pa ne samo to. Znanost vedno rešuje neke človeške probleme (ne samo družboslovne, ampak tudi naravoslovne in tehnične znanosti). Za vsak problem pa je **več rešitev**. Problem pomanjkanja energije je mogoče rešiti z racionalnejšo porabo, z gradnjo atomskih central ali pa z iskanjem novih virov energije. Različne rešitve zadovoljujejo **različne interese** in povzročajo različne **družbene posledice**. Vsaka rešitev prizadene določene skupine ljudi. Nobena teh rešitev torej **ni vrednotno nevtralna**.

Že ampak stvar znanosti ni odločanje o ciljih, ni izbira med različnimi možnostmi; to naj bi bila stvar vrednotne (politične, moralne ipd.) izbire. Znanost naj bi se ukvarjala le z načini in sredstvi za doseg te ciljev. Ampak, če naj znanosti ne zanimajo cilji, potem se je **sama spremenila le v sredstvo**; znanost tedaj lahko postane le racionalno sredstvo za skrajno iracionalne cilje, skrajno nemoralni cilji tedaj lahko v znanosti dobe svojo racionalno opravičilo.

Znanost ne le da ni, ampak tudi ne sme biti vrednotno nevtralna, ne zaradi morale, ampak zaradi resnice same, torej znanosti same.

V praktičnem življenju se ljudje seveda ne ravna po znanstvenih spoznanjih, ampak v skladu s svojim **doživljanjem sveta**. Do tega človeka, do te skupine, do te družbe se ne obnašam v skladu s tem, kakšen je dejansko ta človek, ta skupina in ta družba, ampak v skladu s tem, kako jih vidim jaz.

Čemu potem še znanost, čemu etika? Če je vredno nekaj čisto **subjektivnega** (torej stvar občutka, doživetja posameznika), potem je vsako razglabljanje o vrednotah, o moralno dobrem ipd. odveč. Vredno je pač vse, kar se posamezniku zdi vredno, tudi če bi resnica o vrednem obstajala. Kakšne pa so praktične posledice tega?

NEUTEMELJENOST DUALIZMA

Prikrita ali neprikrita, zavedna ali nezavedna logika dualizma med znanostjo in aksiologijo, med stvarnostnimi in vrednotnimi sodbami, med normativnimi in deskriptivnimi sodbami je zgrajena na bolj ali manj doslednem **enačenju najstva (naj bo, treba je) = prihodnosti = normativnosti = čustveno-voljnega = vrednot, na eni strani in na drugi strani obstoječega = sedanosti = deskriptivnega (indikativnega) = racionalnega = stvarnosti = resnice**. V takem dualizmu je seveda nemogoče znanstveno, ja, že zgolj teoretično utemeljiti aksiologijo in moralo ter kakršnokoli vrednotno razpravo sploh. Vse vrednotne sodbe - kogarkoli - so principiarno enakovredne, pa naj jih izreka otrok ali strokovnjak.

Če bi bil gornji dualizem točen, bi to pomenilo, da obstaja **absolutna različnost bitij sveta**. To pa ni dokazano.² Že prej smo videli, da se znanost ukvarja tudi s prihodnostjo (da se znanstvene sodbe nanašajo tudi na prihodnost, ali če hočete, da je prihodnost mogoče preveriti sedaj), kakor se z druge strani vrednotne sodbe izrekajo o sedanosti. Prav zato so znanstvena spoznanja tudi norme (tehnične norme za človekovo prakso), moralne norme pa so vedno utemeljene na vrednotah (dejstvih). Sodobni svet je bistveno proizvod dveh vrst norm: v medčloveških odnosih različnih družbenih norm, v fizičnem svetu pa tehničnih norm.

2. Kar je znano vsaj od Aristotelove kritike Platona dalje.

Tudi to, da tako indikativno kot vrednotno spoznanje vsebujeta racionalne in iracionalne elemente, emocionalnovoljne in intelektualne, je gotovo. Vprašanje je zato lahko kvečjemu koliko je enih in drugih v obeh vrstah sodb. Zagovorniki vrednotno nevtralne znanosti tudi pozabljajo, da vpliv iracionalnih elementov ni nujno vedno negativen. Velika jeza ali ljubezen ali strast ali kaj drugega lahko pomeni nujno komponento na trnovi poti do resnice. Sicer pa je absolutizacija čustveno-voljnega elementa pri vrednotnem spoznanju veliko bolj nevarna kot v znanosti. To jasno kažejo fašizem, stalinizem, razni nacionalizmi itn. "Pravi preroki imajo včasih, lažni pa vedno, fanatične privrženice." (M. Ebner-Eschebach) Zaslepljenost (in s tem dogmatizem) je v morali bolj tragična kot v znanosti že zato, ker le-ta neposredno usmerja človekovo ravnanje, kar se pri znanosti redko dogaja.

Kdor jemlje znanstvene resnice kot absolutne, ali ki razume norme kot toge modele, ta bo nujno razočaran, pa tudi z lahkoto bo našel argumente za netočnost enih in drugih. Niso relativne in zgodovinsko spreminjajoče se samo vrednote, ampak morda še bolj resnice. Koliko antičnih resnic je danes še resnic in koliko takratnih vrednot je danes še vedno vrednot?! Če pa primerjamo le današnjo situacijo, pa morda vidimo večjo relativnost vrednot v primerjavi z resnicami tudi zato, ker primerjamo (nezavedno) stališča znanstvenikov in vrednotna stališča "navadnih" ljudi. Če pa bi primerjali le stališča "navadnega" človeka o znanstvenih resnicah in vrednotah, bi verjetno razočarano ugotovili, da vlada glede prvih še večja zmeda kot glede drugih.

Danes se zelo pogosto v imenu znanosti proglašajo za **znanstveno tezo**, da o vrednotah ni mogoče reči nič znanstvenega. To naj bi torej bila **znanstvena sodba**. Toda to je hkrati tudi ključna **vrednotna sodba**, treba jo je le preformulirati ali izpeljati logične konsekvence, oziroma jo postaviti v realnost sodobnega sveta. Teza, da znanost ne more ničesar reči o vrednotah, ne pomeni nič drugega kot trditev: **z znanstvenega vidika so vse vrednote enakovredne, vse, kar ima kdo za vredno pa je pač vrednota**. V tej tezi je bil torej prikrit **popolni relativizem**, ne samo v morali, ampak v vrednotni sferi sploh (torej tudi v politiki, pravu, umetnosti ipd.). Ta teza torej dejansko proglašajo **posameznika za absolut** (kar je v nasprotju z znanstveno ugotovljenimi dejstvi o nepopolnosti človeka); **za najvišjo vrednoto se torej proglašajo samovolja**. Takšna teza (da o vrednotah ni mogoče reči nič znanstvenega) pada v današnji protislovni svet, kjer takoj dobi **izrazito vrednotni pomen**. Menda ni treba posebej dokazovati, kako nemoralno je pridigati popolni moralni relativizem (in subjektivizem) po vsem, kar smo doživeli v XX. stoletju!

Seveda je mogoče reči, da je tole sklepanje točno le, če se že predpostavlja, da je človek vrednota. Toda, mar ni to znanstveni cinizem? Dejstvo, da še ni samoumevno, da je za človeka najvrednejši človek, samo kaže, kako velika je potreba po etiki.

Nenazadnje pa, ali ne dokazuje prav gornja teza (da o vrednotah ni mogoče reči nič znanstvenega) dovolj prepričljivo, da med vrednotnimi in indikativnimi sodbami ni nobenega absolutnega dualizma. Kajti tu je ista sodba, celo s pozitivističnega pojmovanja znanosti in iracionalnega pojmovanja vrednot, **hkrati znanstvena in vrednotna**.

Človek je miselno bitje. Znanost je mišljenje. Ko človek misli, nekaj hoče; misli, ker nekaj hoče storiti. Sodbe o dejstvih zato ne morejo biti vrednotno nevtralne.

Vrednotna dimenzija je specifično človeška. Če jo odvezemo, smo uničili človeka. Ali ne s tem tudi znanstvenika!

Toda, ali vse to ne pomeni vnašanja vrednotnega subjektivizma tudi v znanost? Odgovor je odvisen predvsem od opredelitve vrednot.

ZNANOST IN ETIKA

Etika kot teorija o morali vsebuje deskriptivno in normativno etiko. Vprašljiva je bila znanstvenost druge, torej normativne etike, a kot smo videli je to neutemeljeno.

Normativne etike kljub temu ne moremo enačiti z drugimi znanostmi. Znanosti iščejo resnico; pri tem ne morejo izbirati, ali je o neki zakonitosti resnica taka ali drugačna. Zakonitost je resnična ali neresnična. Da je v eni stvari več resnic in več zakonitosti, je nekaj drugega, kakor tudi to, da zmote, iluzije, mnenja ipd. funkcionirajo kot resnice. Toda v znanosti ni boljše in slabše resnice, ni dveh ali več zakonitosti, ki bi bile vse enakovredne ipd. Izbire v tem smislu v znanosti ni.

V normativni etiki pa je možno izbirati med različnimi vrednotami, pri čemer so vse izbire lahko **pravilne**. Delavec lahko izbira med višjim standardom in bolj človečnim delom, med manj udobja in bolj zdravim okoljem itn. Vse te izbire so vredne in pravilne, lahko tudi enakovredne. Še bolj specifično je, da so lahko vse izbire vredne, ne pa tudi enakovredne.

Znanost je torej **dvodimenzionalna**, (nomativna) etika pa je **večdimenzionalna**. Če v znanosti diktirajo spoznanja dejstva, pa v etičnih sodbah obstaja **svoboda**. Toda s tem je tudi odgovornost etike mnogo večja.